

*Юрій Іванович Сверба,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
державний експерт з питань суміжних з правосуддям
правових інститутів Директорату правосуддя
та кримінальної юстиції Міністерства юстиції України*

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ»

Постановка проблеми. При ґрунтовному дослідженні тієї чи іншої правової категорії ключову роль займає використовуваний понятійно-категоріальний апарат та «наскрізне» дотримання єдиного підходу у визначенні, хоча це не є перешкодою у еволюції розуміння самого поняття.

Досліджуючи «доступ до правосуддя» як категорію права, центральним елементом якого є, власне, поняття «правосуддя», слід відзначити, що останнє, на перший погляд, є конкретним та нормативно означеним в тій же Конституції. Хоча, якщо використовувати етимологічний підхід, то конструкцію «Access to Justice», яка первинна саме в англо-американській правовій системі, при перекладі може утворювати зовсім інші категорії, як-от: «доступ до правосуддя», «доступ до юстиції», «доступ до справедливості» тощо. Беззаперечно, що як в національному законодавстві, так і в науковій доктрині, ustalеним є термін «доступ до правосуддя», але чи відповідає він тому ґлибокому змісту, закладеному в ньому первинно?

Крім цього, євроінтеграційні процеси в Україні та прогресивна практика Європейського суду з прав людини стали кроссекторальним каталізатором вдосконалення не тільки національного законодавства, а й переосмислення ключових правових категорій на доктринальному рівні. Право на доступ до правосуддя вже давно займає ключову роль у механізмі захисту прав людини. Проте, як показують дослідження та практика, використання однакових понять не завжди означає однакове їх розуміння, що й обумовлює необхідність здійснення системного осмислення поняття «доступ до правосуддя» з урахуванням реалій сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти доступу до правосуддя досліджувалися в працях В. О. Бурого, С. В. Давиденка, І. Я. Мокрицької, О. М. Овчаренка, Н. Ю. Сакари. Також значну увагу цьому питанню приділено в оглядах практики Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Довидас Віткаускас).

Мета статті. Метою статті є дослідження сучасних підходів до трактування поняття «доступ до правосуддя», а також визначення нормативної складової національного законодавства, яка обумовлює звужене тлумачення змісту вказаного поняття.

Основні результати дослідження. В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України). Однією зі складових конституційного принципу верховенства права є право на доступ до правосуддя.

За юридичними позиціями Конституційного Суду України правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах (абзац десятий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003); кожен під час розгляду будь-якої справи, у тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості (абзац перший пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004); суди здійснюють правосуддя з метою забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави (абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009) [1].

Виходячи виключно з ітеративного (послідовного) підходу Конституційного Суду України, піддається сумніву теза про те, що доступ до правосуддя – це насамперед задоволення правової потреби особи, яке може відбуватися і поза правовими рамками та в незаконний спосіб.

Більше того, у статті 124 Конституції України імперативно закріплено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Згідно із Законом України «Про судоустрій та статус суддів» суди України утворюють єдину систему.

Таким чином, доступ до правосуддя у вузькому розумінні можливо визначати лише через призму відсутності формальних бар'єрів та створення рівних умов для кожного у можливості захищати права і свободи в суді. При цьому суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи не визнаються або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші обмеження їх прав та свобод [2].

Що ж стосується позиції вітчизняних науковців, то здебільшого питання доступу до правосуддя розглядається у вузькому розумінні з прив'язкою до конкретних процесуальних гарантій, встановлених у законодавстві.

Так, І. Я. Мокрицька зазначає, що доступність правосуддя є невід'ємним атрибутом правової держави. У цьому розумінні чітке і недвозначне законодавче врегулювання суспільних відносин, що пов'язані з правами особи, – це необхідна передумова додержання відповідних прав, а у разі їх порушення – запорука санкціонованого та регламентованого державою захисту. Повною мірою це стосується і гарантій реалізації права на звернення до суду, невід'ємною складовою якого є доступ до правосуддя. Реальне забезпечення доступу до правосуддя залишатиметься, найімовірніше, бажаним результатом, своєрідним «дороговказом» на шляху до подальшої демократизації системи судочинства [3, с. 6].

При цьому, на думку О. М. Овчаренка, вивчаючи доступність правосуддя, слід насамперед з'ясувати особливості правового регулювання не лише порядку звернення до суду, а й усієї процедури розгляду справ, а також питання побудови судової системи, що разом узяті впливає на можливість реалізації розглядуваного права [4, с. 57].

Н. Ю. Сакара визначає доступність правосуддя як певний стандарт, який відбиває вимоги справедливості та ефективного судового захисту, що конкретизується у необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодному зверненню будь-якої особи до суду [5, с. 63].

На думку С. В. Давиденка, право доступу до правосуддя – це нормативно закріплена і забезпечена державою реальна можливість кожної зацікавленої особи безперешкодного звернення безпосередньо до компетентних державних органів (дізнання, слідства, прокуратури) та суду за відновленням своїх порушених злочином прав, свобод і законних інтересів, без якого особа не може реалізувати право на судовий захист [6, с. 8].

Вузьке розуміння, як слушно зазначає В. О. Бурий, не може належно відповісти на виклики, що постали перед демократичними суспільствами, та контрастує з надбаннями доктринальних і нормативних підходів іноземних держав [7, с. 25].

Більш широке розуміння поняття «суду» і похідної від нього категорії «доступ до правосуддя» використовується в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та практиці Європейського суду з прав людини, які, згідно з частиною першою статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є джерелами права.

Статтею 6 Конвенції передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

Це право включає три основні характеристики, яким повинен відповідати судовий орган, причому деякі з них іноді збігаються: суд, «встановлений законом» («Н. проти Бельгії»); «незалежний» суд («Кемпбелл і Фелл», п. 78-82); «безсторонній» суд («П'єрсак проти Бельгії», п. 30-32).

Коли професійний, дисциплінарний чи виконавчий орган не відповідає наведеним вище вимогам, статтю 6 усе одно буде дотримано, якщо заявник згодом матиме доступ до повного судового

розгляду питань за фактами та законом («А. Menarini Diagnostics S.R.L. проти Італії», п. 57-67). Вимоги щодо «безсторонності», «незалежності» та «встановлення законом» застосовуються лише до судових органів. Органи поліції чи прокуратури не повинні бути безсторонними, незалежними чи законно створеними. Проте якщо в системі кримінального судочинства існує інститут слідчого судді, чи *juge d'instruction*, до цього інституту можуть застосовувати вимогу щодо безсторонності («Вера Фернандез-Уйдобро проти Іспанії», п. 108-114); аналогічним чином, коли судовий помічник головного судді де-факто виконує важливі функції в судовому процесі, його особиста зацікавленість у результаті справи здатна вплинути на безсторонність суду («Белліці проти Мальти», п. 57-62) [8, с. 51].

Окрім прямих вимог до суду, передбачених статтею 6 Конвенції, існує низка імпліцитних вимог у практиці Європейського суду з прав людини. Поняття «суду» визначається з огляду на його функції відправлення правосуддя, тобто вирішення питань, віднесених до його компетенції, на підставі правових норм і шляхом належно проведеного процесу. Крім цього, суд має відповідати й іншим вимогам: незалежності, зокрема щодо виконавчої влади, неупередженості, тривалості мандату його членів, процесуальним гарантіям, окремі з яких перелічені у тексті самої статті 6 § 1 («Belilos проти Швейцарії», § 64; «Соєме і інші проти Бельгії», § 99; «Richert проти Польщі», § 43) [9, с. 21].

Одним з найважливіших принципів норм права є принцип юридичної визначеності, який, між іншим, вимагає, що у випадку, коли суд виніс рішення у справі, питання більше не може ставитися під сумнів (схожа ситуація, у справі за заявою щодо права на апеляцію («Брумареку проти Румунії») [ВП], § 61).

Приклади органів, що визнаються, як такі, що мають статус «суду» відповідно до статті 6 § 1 Конвенції – регіональний орган влади, що регулює питання, пов'язані із нерухомим майном: Срамек проти Австрії, § 36; комітет з компенсації завданої шкоди у кримінальному провадженні: «Рольф Густафсон проти Швеції», § 48; комітет з врегулювання питань лісової промисловості: «Аргіру ті інші проти Греції», § 27 [10, с. 22].

Що стосується іноземних доктринальних розробок, то вони в більшості трактують доступ до правосуддя у широкому розумінні.

Річард Вагнер, головний суддя Канади, стверджує: «якщо не переконатися в тому, що насправді означає доступ до правосуддя, то це може створити серйозні проблеми для демократії. «Доступ до правосуддя» може означати багато речей, зокрема, мати фінансову можливість отримати юридичну допомогу, коли це потрібно; бути поінформованим про ваше право на захист, коли свобода поставлена під загрозу; мати суди, які можуть вчасно вирішити проблему. Це також означає знати, які інструменти та послуги доступні та як до них дістатися; знати свої права, а також те, як «працюють» наші правові системи. Це навіть може означати, що «люди, як ти, представлені у всіх частинах правової системи», а це, у свою чергу, означає мати впевненість у тому, що система прийде до справедливого результату, знаючи, що ти можеш її поважати та приймати, навіть якщо ти не згоден з нею. Зрештою, мова йде про те, щоб отримати справедливе правосуддя для всіх, а не ідеальне правосуддя для нечисленних щасливчиків. Це демократичне питання. Це питання прав людини. Це навіть економічне питання» [11].

Поняття «ефективний доступ до правосуддя» зазвичай не використовується як юридична термінологія або, як правило, не визначається у відповідних юридичних документах. В результаті воно може покрити різні загальні аспекти, такі, як доступ до суду, справедливий суд, юридична допомога тощо [12].

На думку професора Річарда Мурхеда, доступ до правосуддя не просто прирівнюється до юридичної допомоги. Доступ до правосуддя означає справедливе поводження відповідно до закону, а якщо з вами вчинили несправедливо, то мати можливість отримати відповідне відшкодування. Це не означає лише доступ до адвокатів та судів. Це означає доступ до омбудсменів, консультативних агентств та поліції. Це означає, що органи державної влади поведуться належним чином. Це означає, що кожен має базове розуміння своїх прав. Це означає зробити закон менш складним і більш зрозумілим [13].

Катріна Фанесток зазначає, що існує чотири елементи, необхідні для надання універсального доступу до правосуддя. Перший – всі і кожен індивід у суспільстві (громадянин чи ні) повинні знати свої юридичні права і розуміти, що вони мають абсолютне право використовувати судову владу для захисту своїх прав. Другий – індивід повинен вірити, що участь у юридичному процесі забезпечить захист прав і заходи проти несправедливості. Цей другий елемент є критичним, бо коли

громадяни переконані, що їх права і доступ до правосуддя існують лише для багатих і впливових, вони не будуть користуватися судами. Третій – суди й судові процеси мусять бути, говорячи комп'ютерною мовою, «доброзичливі до споживачів». Це означає, що кожен аспект судового звернення повинен бути простим і допомагати участі в ньому. Починаючи з першої розмови в офісі адвоката або в суді до судових слухань і остаточної ухвали, всі документи і процедури повинні давати можливість позивачеві розуміти, що для нього існує право вибору і наслідки кожного вибору. Нарешті, четвертий – доступ до правосуддя означає, що правова система надає кожній стороні – незалежно від рівня доходів, етнічної приналежності чи статі – справедливий слухання перед незалежним і нейтральним суддею, котрий забезпечує правову процедуру у відкритому і гласному судовому процесі, і що кожна людина, яка потребує послуг адвоката, отримує компетентні юридичні послуги [14].

Доступ до правосуддя набагато більше, ніж спрощення доступу особи до судів або гарантування юридичного представництва. Він повинен бути визначений з точки зору того, що судові та правові рішення справедливі та рівноправні [15, с. 6].

Висновки. Очевидно, що, ґрунтуючись на положеннях Конституції України, державна правова політика України визначає доступ до правосуддя як виключно реалізацію права на судовий захист. В переважній більшості на цьому засновані праці вітчизняних науковців. Даний підхід неможливо назвати хибним, однак він не розкриває всю глибину поняття. Маючи правові проблеми, які, до слова, часто бувають латентними, для особи важливо їх вирішити, а не потрапити до суду. Більше того, для держави набагато важливіше попередити виникнення правової проблеми (обізнаність про свої права та механізми їх захисту), аніж боротися з її наслідками (судовий захист).

Список використаних джерел

1. Рішення Конституційного Суду України від 17.03.2020 р. № 5-р/2020 у справі за конституційною скаргою Татькова Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини п'ятої статті 190, пункту 1 частини першої, частини третьої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2UYKGHM>
2. Рішення Конституційного Суду України від 25.12.1997 р. № 9-зп у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3a3eRSI>
3. Мокрицька І. Я. Доступність правосуддя як шлях до забезпечення права на судовий захист у кримінальному процесі: науково-теоретичний аспект / І. Я. Мокрицька // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2015. – № 1 (11). – С. 1-13.
4. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. – Х. : Право, 2008. – 304 с.
5. Сакара Н. Ю. Належна судова процедура як елемент доступності правосуддя / Н. Ю. Сакара // Юридична Україна. – 2004. – № 3. – С. 63–67.
6. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. В. Давиденко. – Харків, 2007. – 20 с.
7. Бурій В. О. Право на доступ до правосуддя як одна з передумов забезпечення інших прав і свобод людини / В. О. Бурій // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2018. – Т. 1. – С. 25-28.
8. Довидає Віткаускас. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини : посібник для юристів. – Київ : Pronto Print, 2018. – 190 с.
9. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2V25CO7>.
10. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (civil limb). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3cbf0Vf>
11. Access to Justice: A Societal Imperative. Remarks of the Right Honourable Richard Wagner, P.C. Chief Justice of Canada. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3c2DqAi>
12. Effective Access to Justice. Study for the PETI Committee. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/3cbwota>
13. Jon Robins. Access to justice is a fine concept. What does it mean in view of cuts to legal aid? – The Gardian. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2Vrqv4m>
14. Роздуми про доступ до правосуддя. Катріна Фанесток, програмний директор, Counter Point (США), за матеріалами Другої міжрегіональної конференції «Доступ до правосуддя», м. Кременчук, березень 2001 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2K0YdrK>
15. Access to Justice: practice note. – UNDP. – 09.03.2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bit.ly/2Ry3mMq>

References

1. *Rishennia* Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 17.03.2020 r. № 5-r/2020 u spravi za konstytutsiioiu skarhoiu Tatкова Viktora Ivanovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen chastyny piatoi statti 190, punktu 1 chastyny pershoi, chastyny tretoi statti 309 Kryminalnogo protsesualnogo kodeksu Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/2UYKGHM>
2. *Rishennia* Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 25.12.1997 r. № 9-zp u spravi za konstytutsiinym zvernenniam hromadian Protzenko Raisy Mykolaivny, Yaroshenko Poliny Petrivny ta inshykh hromadian shchodo ofitsiinoho tlumachennia statei 55, 64, 124 Konstytutsii Ukrainy (sprava za zvernenniamy zhyteliv mista Zhovti Vody). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/3a3eRSI>
3. *Mokrytska I. Ia.* Dostupnist pravosuddia yak shliakh do zabezpechennia prava na sudovy zakhyst u kryminalnomu protsesi: nauko-teoretychnyi aspekt / I. Ya. Mokrytska // Chasopys Natsionalnogo universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Pravo». – 2015. – № 1 (11). – S. 1-13.
4. *Ovcharenko O. M.* Dostupnist pravosuddia ta harantii yoho realizatsii : monohrafiia. – Kh. : Pravo, 2008. – 304 s.
5. *Sakara N. Iu.* Nalezha sudova protsedura yak element dostupnosti pravosuddia / N. Yu. Sakara // Yurydychna Ukraina. – 2004. – № 3. – S. 63–67.
6. *Davydenko S. V.* Poterpilyi yak subiekt kryminalno-protsesualnogo dokazuvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09 «Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza» / S. V. Davydenko. – Kharkiv, 2007. – 20 s.
7. *Buryi V. O.* Pravo na dostup do pravosuddia yak odna z peredumov zabezpechennia inshykh prav i svobod liudyny / V. O. Buryi // Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky. – 2018. – T. 1. – S. 25-28.
8. *Dovydas Vitkauskas.* Zakhyst prava na spravedlyvyi sud vidpovidno do Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny : posibnyk dlia yurystiv. – Kyiv : Pronto Print, 2018. – 190 s.
9. *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb).* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/2V25CO7>
10. *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (civil limb).* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/3cbf0Vf>
11. *Access to Justice: A Societal Imperative. Remarks of the Right Honourable Richard Wagner, P.C. Chief Justice of Canada.* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/3c2DqAi>
12. *Effective Access to Justice. Study for the PETI Committee.* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/3cbwota>
13. *Jon Robins.* Access to justice is a fine concept. What does it mean in view of cuts to legal aid? – The Guardian. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/2Vrqv4m>
14. *Rozdumy pro dostup do pravosuddia.* Katryna Fanestok, prohramnyi dyrektor, Counter Point (SShA), za materialamy Druhoi mizhrehionalnoi konferentsii «Dostup do pravosuddia», m. Kremenchuk, berezen 2001 roku. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/2K0YdrK>
15. *Access to Justice: practice note.* – UNDP. – 09.03.2004. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://bit.ly/2Ry3mMq>

Сверба Ю. І. Деякі підходи до визначення поняття «доступ до правосуддя»

Стаття присвячена аналізу поняття «доступ до правосуддя». Проаналізовано національне законодавство, рішення Конституційного Суду України, практику Європейського суду з прав людини, доктринальні дослідження з даної проблематики. Зроблено висновок про існування двох підходів до визначення поняття «доступ до правосуддя»: широкого і вузького. Останній притаманний Україні, оскільки в Конституції імперативно закріплено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди.

У статті досліджена практика Європейського суду з прав людини, яка демонструє широке тлумачення права на справедливий суд, оскільки часто квазісудові органи наділені значним обсягом повноважень виносити рішення, що безпосередньо впливають на права та обов'язки особи.

Іноземні доктринальні праці є більш прогресивними, оскільки не звужують доступ до правосуддя виключно як доступ до класичного судового захисту, а трактують це через вирішення правових проблем особи.

Оскільки доступ до правосуддя, зазвичай, нормативно не визначено, то до його складових елементів включають: обізнаність про свої права, відсутність фінансових перешкод у доступі до суду, право на юридичне представництво за рахунок держави, справедливий та незалежний суд, розумний строк вирішення спору, а також виконання судового рішення.

Лише в сукупності цих елементів держава може забезпечити ефективний доступ до правосуддя. При цьому, в державі виникають як позитивні (забезпечити право на безоплатну правову допомогу), так і негативні зобов'язання (не втручатися у діяльність суду тощо).

Ключові слова: доступ до правосуддя, правосуддя, право на справедливий суд, верховенство права.

Sverba Y. I. Some approaches to define the concept of «access to justice»

The article is dedicated to the analysis of the concept of «access to justice». The national legislation, the case law of the Constitutional Court of Ukraine and the European Court of Human Rights, as well as academic papers have been analyzed by the author. The author concludes that there are at least two approaches to define the concept of «access to justice»: broadside and restricted one. The latter is inherent in Ukraine, since the Constitution stipulates that justice in Ukraine is exercised by the courts exclusively.

The case law of the European Court of Human Rights explored in this article demonstrates a broad interpretation of the right to a fair trial, as quasi-judicial authorities are often empowered to make decisions that directly affect a person's rights and obligations.

Foreign researchers are more progressive in determining the concept of access to justice: the latter is considered as an intention to resolve person's legal problems, not limited with access to classical judicial protection.

Even though the access to justice concept is not legally defined, it includes the core elements as legal awareness of person's rights; lack of financial barriers to access to the court; the right to free legal aid guaranteed by the state; a fair and independent court; a reasonable time to settle a dispute, as well as the enforcement of the judgment.

The state could ensure the effective access to justice only if all of the said elements are implemented. At the same time, the states have both positive (to provide the right to free legal aid) and negative obligations (not to interfere with court activities, etc.).

Keywords: access to justice, justice, right to a fair trial, rule of law.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-37

УДК 340.12

*Вікторія Володимирівна Середюк,
доцент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент*

**РОЛЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВИ
В ТЕЧІЯХ НЕОЛІБЕРАЛІЗМУ**

Постановка проблеми. Неолібералізм – комплексне явище культури початку ХХ століття у країнах Європи та США як реакція на кризи, спричинені здійсненням політики класичного економічного лібералізму. Неолібералізм охоплює теоретичні напрями гуманітарних досліджень та втілення доктринальних ідей, концепцій, теорій у практичній діяльності. Неолібералізм сформувався у галузях економіки, політології, юриспруденції, міжнародного права, філософії як наукових галузях знань та втілювався в економічній, соціальній та культурній політиці західних демократій, включаючи закріплення окремих його доктринальних положень в конституціях європейських держав. Тому неолібералізм можна визначити як комплекс доктринальних течій та соціальних практик, що характеризується економічною, політичною, правовою та ідеологічною складовими.

Представники неолібералізму намагалися по-новому визначити роль, значення та завдання держави відповідно до міжвоєнних та повоєнних економічних та політичних умов. Разом з тим їх ідеї стосувалися індивідуальних прав та свобод, правового порядку, соціального ладу, а також світоглядних та методологічних засад, на яких ґрунтувалися, зрештою, усі течії неолібералізму. Виходячи із такої всеохопності проблематики суспільного життя, неолібералізм став провідною доктриною та практикою західних демократій у ХХ столітті, а з розпадом комуністичного табору в Центральній Європі не втратив значення і в ХХІ столітті.

На нашу думку, правова, економічна, соціальна, культурна політики держави повинні базуватися на відповідній теоретичній основі, вважаємо, що неоліберальні концепції не втратили для нашої